

Tizedelőcédulák

(Részlet)

Született 1934-ben. Költő, író, műfordító. A Vigilia szerkesztőbizottságának tagja. 1991-94 között a stuttgarti Magyar Kulturális Intézet igazgatója volt. A könyv a közeljövőben jelenik meg a Kortárs Kiadónál.

Az 1946. január 19-e és 1948. június 18-a között két nagy szakaszban végrehajtott kitelepítéseknek Budaörs nemcsak legelső stációja, hanem szinte kezdettől az egész akció szimbóluma is. Budaörsnek a háború végén tizenkétezer lakosa volt, ebből 1946-ban több mint hétezeret kitelepítettek. Azokban a napokban hét vonatszerelvény indult gyors egymásutánban, szerelvényenként ezer ember hagyta el Budaörsöt. Az első transzport Mannheimba került, a második Mosbachba, a harmadik Aalenbe és Heilbronnba, a negyedik Bad Mergentheimbe és Creglingenbe, az ötödik Tauberbischofsheimbe, a hatodik Öhringenbe és Künzelsaubába, a hetedik transzport Karlsruheba. Széjjelszóródtak tehát Baden-Württemberg kisebb-nagyobb városaiba, amelyeket a háború alatt meglehetősen szétbombáztak, s így az érkezőket szerencsésebb volt a környező községekben elhelyezni, s itt legalább volt mit enni. Hauser József budaörsi tanító 1985-ben *Budaörsi krónika* címmel közzétett könyvében tárgyilagos hangon azt írja, ezeknek a napoknak a tragédiáját talán meg lehet magyarázni, ám megérteni nemigen lehet. Többek közt az ő emlékezéséből tudjuk, hogy a legelső szerelvényre fölkerülők csupán annyit vihettek magukkal, amit hirtelenében összekapkodtak. Az utánuk következők már ládába pakolhatták ruhájukat, ágyneműjüket, vittek háztartási eszközöket, szerszámot s a megengedett keretben elegendő élelmet. Az emberek kétségbeesésén, tehetetlenségi érzésén ez mit sem változtatott. Különösen az idős emberek s a kisgyerekek arcáról sírt le a riadalom. A hangjukat fölemelő, majd az eseményeket már csak megrendülten szemlélők közül Sík Zoltán budaörsi plébános ajánlólevelet igyekszik adni távozó híveinek, bárhova érkezenek is, az egyház ottani képviselője fogadja föltétlen bizalmába őket. Nyíri Tamás, nemrég elhunyt teológia- és filozófiaprofesszor azokban a napokban Budaörs fiatal káplánja, elkíséri az első kitelepítetteket Németországba, hogy visszaérkezve hírt adhasson róluk. A csátaljaiak Fernbach nevű káplánja utánamegy híveinek Bajorországba. Sík Zoltán plébános ajánlólevelének egyik példányát Stefan Hernadi őrzi ma Assamstadtban, s a levél szövege magyarra fordítva így hangzik:

Budaörs, 1946. I. 27.

Főtisztelendő Úr!

Odakint kocsi kocsi után áll. Az emberek fölpackolják holmijukat, s indulnak lassan a vasútállomásra. Rettenetes látvány ez nekem: mintha

végtelen temetési menet lenne. S ebben a hangulatban igyekszem Főtisztelendő Úrnak írni, hogy ami a jövőt illeti, legalább egy kissé megnyugodjak.

Budaörs tisztán katolikus, kb. 12 000 lelket számláló község volt. Nagyon konzervatív, mélyen becsületes és igen szorgalmas nép, akiknek a hit, a templom az életük középpontjában állott. A papoknak nagy öröm volt a híveknek e nagy számát szemlélni, amint minden templomi szertartáson jelen voltak, s ebben az országban nagyhírű úrnapi körmenetünkben részt vettek, hallgatni az éneküket, erőteljes imádságukat. De eltekintve ez épületes, ám mégis inkább külsőséges jelenségektől, a papjuknak mindennapi csendes öröme volt mélyen vallásos érzületük, Istenbe vetett erős bizalmuk.

Ez az utóbbi esztendő természetesen egyetlen idegtépő megterhelés volt a sok fogság miatt, a hozzátartozók internálása a hitük kemény próbaköve volt. És most, amikor csendben már úgy hittük, lassan minden jobbra fordul, jött ez a mindennél nagyobb sorscsapás, hogy minden, amit magukénak tudtak, elvész, itt kell hagyniuk, és ismeretlen jövőnek kell nekivágniuk.

Mindent megpróbáltam, amit csak lehetett, hogy lelküket megnyugtassam, hogy súlyos keresztjük terhe alatt teljesen össze ne roppanjanak. Főtisztelendő Úrra vár a szép feladat, hogy lelkük nyitott sebét begyógyítsa, s őket az új életbe bevezesse. Kérem Főtisztelendő Urat, sok türelemmel és nagy szeretettel végezze ezt a feladatot. Sok örömet jelent majd és Isten áldását hozza meg Főtisztelendő Úrnak.

Szívből jövő üdvözlettel híve
Sík Zoltán plébános

Amiről Kovács Imre parasztpárti képviselő fölháborodottan beszél a parlament előtt, azt Budaörsön Hauser József tanító is megerősíti könyvében. A falu a hétezer ember távozásával szinte üresen maradt, voltak utcák, ahol alig lakott valaki. A házak nyitva, az ellátatlanul maradt állatok egy idő után áldatlan hangon rimáncodtak. Budaörs ötszáz présházában és borpincéjében jövőmenők prédálása, fosztogatása. Amit a budaörsiek fáradságos munkával évszázadokon át fölépítettek, nézi csüggedten Hauser József tanító, azt a világ néhány nap alatt vakon, pillanatnyi életérzésre tönkreteszi.

Magyarországon négyszáznyolcvan németek lakta község volt, háromszáztízből kitelepítettek százhetvenezer németet. Ha ehhez hozzászámoljuk a háború idején eltávozottakat, evakuáltakat, a visszatérni nem tudó vagy nem kívánó katonákat, kétszázharmincezer német hagyta el Magyarországot.

A Budaörsszel szomszédos törökbálintiaknak csak néhány napig kellett várniuk, velük s a biatorbágyiakkal folytatták a kitelepítési akciót. Február 8-án tették őket vonatra, s egy hétig még ott fagyoskodtak a vagonokban. A kitelepítés körül szolgálatot teljesítő

rendőrség, amelyet az emlékezők többsége csak partizánokként emleget, többször is átkutatta holmijukat, s mint mindenütt, ki- nek ami megtetszett, elkobozta. Még két zománctűzhelyet is elci- pelték. Utolsó nap a vasútállomáson megjelent egy dzsip két amerikai katonatiszttel, tárgyalni kezdtek a vonatszerelvény veze- tőivel. Kevesellték az élelemellátást a vonaton, s a vagonokba zsírt tétettek még, lisztet. Február 14-én elindult a szerelvény a budaörsi állomásról.

Az amerikaiak ellenőrzésére a kitelepítettek különféleképpen emlékeznek. Általában úgy, hogy bejelentéseikre, miszerint élel- műket, pénzüket, kevés értéküket még indulás előtt elkobozták, az volt a válasz, itt, Magyarországon semmit sem tehetnek, majd ha a vonat az amerikai zónába érkezik, vagyis legkorábban Ausztriában, kérdőre vonhatják a magyar rendőröket. Ezek már csak a magyar vonatkísérő rendőrök lehettek, akik ugyancsak nem kímélték a kitelepítetteket, vagy azzal a furfanggal vittek egész ládákat át a saját kocsijukba, hogy így lesz kényelmesebb, s majd úticéljuk végén visszaszolgáltatják a tulajdonosoknak. A rendőrök így szerzett tartalékaikból feketéztek, az amerikai ellen- őrzés mintha mindebből mit sem vett volna észre. Ők elsősorban a renddel törődtek, a baranyai majsiak szerelvényén egy magya- rul szinte akcentus nélkül beszélő amerikai tiszt végigjárta a ko- csikat, s mindegyre arra figyelmeztette az utazókat, mit nem sza- bad megtenniük, például a vagontetőn utazni — akit így meglát, főlészóltás nélkül lelövi.

A magyar vonatkísérő rendőrök magatartásával kapcsolatban a legkirívóbb esetet nem a kitelepítettek valamelyike, hanem Peter Paul Nahm közigazgatási tanácsos, Rheingau kerületének akkori elöljárója mondja el. A Tolna megyei Grábócból kitelepítettek vo- nata megérkezett Eltville vasútállomására, s Nahm fogadta őket. Kirakodás közben néhány idősebb férfi azzal a panasszal lépett elé, hogy a magyar rendőrök vagy katonák, akik kényelmesebb utazásra hivatkozva áttették az emberek holmiját a saját kocsi- jukba, a holmit most nem hajlandók visszaadni. Nahm a kíséretével odament a rendőrségi vagonhoz, s még mielőtt megszólalhatott volna, a magyar vonatkísérők rászegezték fegyverüket. A taná- csos fölhívta a helyi rendőrséget, s telefonált az amerikai meg- szálló hadsereg kerületi parancsnokának, aki épp nem volt szol- gálati helyén. Kapcsolatot teremtett azonban egy közeli villaépü- letben elszállásolt amerikai alezredessel. Mire az alezredes fél óra múlva megérkezett, már öt helyi rendőr is ott volt az állomáson. Az alezredes a német rendőrök segítségével visszajuttatta kinek- kinek a holmiját. Az alezredes megkérdezte a még mindig ma- kacs és udvariatlan vonatkísérők parancsnokát, meddig tart a visszaútkuk Magyarországra. Ellátták őket kellő szalmával s az akkor érvényes német fejadagoknak megfelelő élelemmel. Mielőtt az alezredes távozott, néhány amerikai katonai rendőrt vezényel-

tek oda, akik a német rendőrökkel közösen őrizték a vonat viszályindulásáig az állomást.

A motozás, a holmi átkutatása, élelem, pénz s mindenféle érték elvétele az emberi kiszolgáltatottság örök kísérőjelensége — így volt a deportálások, kitelepítések, vagyontól való megfosztások napjaiban is. A biatorbágyi vasútállomáson a február végi berakodásnál azonban olyat is tapasztaltak a németek, hogy Szabó János rendőrtiszt, vonatparancsnok és munkatársai jóvoltából sem ellenőrzés, sem mérés nem volt, s mindenki a lehető legbarátságosabban viselkedett. Igaz, előtte a községben a kitelepítő bizottság munkájában Szakács Lajos járási rendőrkapitány is közreműködött, aki később az államvédelmi hatóságnál folytatta pályafutását, s vele egy Végvári nevű tiszt, később ugyancsak az államvédelem munkatársa — ők gondoskodtak róla, hogy a kihallgatás, házkutatás a lehető legbrutálisabb módon menjen végbe. A Biatorbágyon indulásukra várakozók, nyilván Szabó János humanitásának köszönhetően, úgy válhattak el szülőföldjüktől, hogy Ohmüller Márton pilisvörösvári plébános búcsúmisét celebrált a vasútállomás területén, Bokor plébános és Fedák tanító pedig vagonról vagonra járt, hogy külön búcsút vegyen a hívektől s az iskola elveszített tanulóitól.

Kiken múlt, hogy volt valamelyes szabadság is a kitelepítés lebonyolításában, vagy nem volt, az érintettek legtöbbször meg sem tudták. A solymáriak arra emlékeznek, hogy lehetett választani, az első vagy egy későbbi szerelvényrel induljon-e útnak a család. Megbeszélhették rokonnal, baráttal, hogy inkább most együtt, hogy kint legalább egymás közelében legyenek. Akik a második transzporttal mentek, az elsőt az állomás peronjáról integetve búcsúztatták. Schwäbisch Hallban a Follath házaspár, hajdani solymáriak, szinte arra emlékszik legélesebben, hogy otthoni szomszédjuk — ágyban fekvő beteg, idős ember — mint a Volksbund tagja, kora s állapota ellenére rajta volt a kitelepítési listán. Székérderekba ágyaztak neki, így viszik a két kilométerre levő vasútállomásra. Viszik vele az ágyát is, hogy majd valamelyik vagonban fölállítsák, s belefektessék. A vagonok már zsúfoltak, s nehéz volna az idős embert ágyastól együtt elhelyezni. A kitelepítési parancsnok törli az idős embert a listáról, mentesíti, s visszafordítják a házába. Másutt, Nagydorogon, egy későbbi időben a várakozó szerelvényt rendőrök ugyan figyelik, s a vagonokban lévőket, s a vagonokhoz közeledőket azonban már senki nem zaklatja, a györkönyi parasztasszonyt közvetlenül indulás előtt engedik fölszállni a családjához, anélkül, hogy szerepelne a listán. Addig úgy gondolta, ha nem köteles menni, itthon marad, s őrzi, amit meghagytak. S próbaképpen megsüt egy kemence kenyeret, áttalicskázza Györkönyről Nagydorogra, föladogat belőle bárki-nek, akinek szüksége van rá. Ezt naponta háborítatlanul meg is

tehetette. S hogy a szerelvény egyszer csak indulóban volt, a talicskát egy vasutasra bízta, s fölkapaszkodott a vonatra.

A dunántúli vidékeken a kitelepítés 1946 májusában-júniusában kapott volna lendületet. 1946. június 1-jén az amerikaiak váratlanul leállították, mivel Magyarország bizonyos technikai és anyagi föltételeket nem tudott teljesíteni, amit az amerikaiak követeltek. Majd hosszabb tárgyalás után augusztus 28-án újabb egyezmény jött létre, eszerint év végéig az USA-zóna még befogad néhány érkező vonatot. Aztán az amerikaiak ismét megtagadják a magyarországi németek elhelyezését, s további tárgyalásra sem hajlandók. Az amerikai zónába való telepítéssel kapcsolatban a stuttgarti Statisztikai Hivatal 1946. szeptember 29-i közleményében olvashatjuk: „A külföldi németeknek az USA-zónába történő telepítésére vonatkozólag a katonai kormány 1946. szeptember 9. napjával közli, hogy a magyarországi népinémetek kitelepítését illetően megállapodást kötött a magyar kormánnyal. Magyarországról 1946. szeptember 9-ig 120 000 népinémet érkezett, úgyhogy az USA-zóna havonként 20 szerelvényt fogadott. Télen ez a szám csökkenni fog. 1947. április 1-ig már csak 90 000 magyarországi német érkezik. Ezt követően a telepítés 1947. év végéig újabb 100 000 fő érkezésével befejeződik. Feltehető azonban, hogy ezt a számot egészen el sem érjük. A Magyarországról kitelepített németek száma számítás szerint 310 000 főt tesz ki...” (Az USA-zóna tartományi tanácsa mellett működő menekültügyi bizottság, Stuttgart).

A magyar kormánynak a tárgyalások következményeképpen az amerikaiaknak még egy kívánságát teljesítenie kellett, s 1946. augusztus 29-én a következő közleményt adta le a sajtónak: „Az egyezmény értelmében a magyar kormány hivatalosan az alábbi nyilatkozatot közli az újra meginduló sváb kitelepítéssel kapcsolatban: A nagyhatalmak potsdami egyezménye a magyar kormánynak lehetőséget adott arra, hogy a magyarországi német lakosságot Németország területére telepítse. Az áttelepítés nem kötelessége a magyar kormánynak, de a potsdami szerződés erre lehetőséget ad. A magyar kormány élni akarván ezzel a lehetőséggel, 1946. augusztus 22-én a potsdami egyezményben foglalt rendelkezések szerint az érdekelt USA katonai kormányzattal meg egyezett, melynek értelmében az áttelepítés rendezett és emberséges módon fog megtörténni, és ezen egyezmény során áttelepített németeket az USA németországi övezetébe befogadja. A magyar kormány — az egyezmény értelmében — felhívja a községi és városi közigazgatások vezetőit, hogy a Németországba kitelepített svábok új németországi lakcímeit — amennyiben az áttelepítettek a hatóságok tudomására hozzák — nyilvántartásba foglalják, és a kitelepítettek után érdeklődő rokonoknak rendelkezésére bocsásák. Az áttelepítések kezdete: 1946. szeptember 2.”

Magyarul: az amerikai katonai kormány nyilvánosság előtt

még egyszer hangsúlyt kíván adni annak, hogy a magyarországi németiség kitelepítését nem a nagyhatalmak kezdeményezték, hanem a magyar kormány, s a kitelepítések eddigi szakasza nem volt problémamentes.

A nyilatkozat megjelenése után a svájci magyar diplomáciai képviselőlet munkatársai levelet írtak Gyöngyösi János külügyminiszternek: „...a magyar kormány tudatában van-e annak, hogy mekkora felelősséget vállalt ennek az egyezménynek az aláírásával, amelyben a nagy nyilvánosság előtt kifejezetten elismerte, hogy az összes magyarországi németeket önként telepíti ki... a sváb kitelepítés ügyét nem pillanatnyi hevületek hatása alatt, amelyek részben jogosultak voltak, vagy valamelyik győztes hatalom iránti szolgálkúság által megilletve kellett volna eldönteni, hanem néhány évre illett volna előre nézni. Lehetséges, hogy a Szovjetunió szívesen vette a svábok kitelepítését, de minthogy nem kívánta, illetve bizonyíthatóan nem kívánta, semmit sem kellett volna ebben az irányban a magyar kormányoknak tennie.”

A kormány nyilatkozatát s a levélrészletet kiegészítheti Veres Péternek július 16-án a Nemzeti Parasztpárt politikai bizottsági ülésén elhangzott felszólalása: „Az amerikaiak válaszoltak a SZEB (Szövetségi Ellenőrző Bizottság) átíratára, ez most már hivatalos válasz, és elmondhatjuk, hogy nincs benne semmi köszönet. Valószínű, hogy az oroszokkal való kitolás, a magyar kormánnyal való szembenállás és a sváb örökös panaszkodások vezették őket a válaszában... Az egészben a legkeservesebb, hogyha ilyenformán telepítünk, akkor évekig eltarthat. Rajknak az a terve, hogy egyszerűen rátelepíti a magyarokat a svábokra, a másik, hogy a kitelepítő bizottság azonnal állapítsa meg, hogy kik fognak menni, és azoknak is azonnal a nyakára telepítsék rá a magyarokat.” Arra a közbeszólásra, beleegyeznek-e ebbe az oroszok, Veres Péter azt válaszolja: „Ők nem egyeznek bele, hiszen azért is kértek hivatalos diplomáciai írást, hogy végre valaminek az alapján elindulhassanak a tárgyalások ebben az ügyben. Az oroszok viszont elnézik, akármilyen módszerrel próbálkozunk megoldani a sváb kitelepítést, csak az megfelelően el legyen kendőzve.”

Az amerikaiak a maguk zónájába való kitelepítést azután 1947 nyarán végképp megszüntetik. A tavasz óta hangzó panaszok élesednek, minden csak akadozva halad, a vonatszerelvények várakozása, a távozók kényelmetlenségére legfőképp, már helyben s a magyar határon kezdődik. Az amerikaiak hivatkozásában túlságosan sok új elem nincs, erőteljesen az előírások be nem tartását hangsúlyozzák, a jogi s politikai szempontok elmaszatólását, a gazdasági érdekek szerinti ravaszkodást, s mindennek brutális következményeit. Többféle magatartás kezd mind több zavart okozni a folyamatban — a magyar kormány végül a szovjet vezetés beleegyezésével 1947 augusztusától a megszállt Németország

keleti övezetébe (1949. október 7-től Német Demokratikus Köztársaság) indít még kitelepítésre szánt maradék ötvenezer magyarországi németet.

Ennek a kitelepítési szakasznak érdekkarakterét vitatni már nemigen lett volna érdemes. Helyi hatóságok könnyedén dönthettek, hol van még elvonnivaló, miképp ne torlódjék meg túlságosan a népesség, a németek maradása, s a magyarok érkezése, az egymásra telepítés miatt. Hogy ez nemcsak a németeknek, hanem a magyaroknak is kényelmetlen, ritkán élénkíthette az intézkedők gondolatmenetét. Az emberi kiszolgáltatottság természetes állapottá vált. S a Volksbund-tag, akinek 1945 nyaratól már akár nem volt semmije, sikerült azonban szorgalmánál s közben elsajátított valamilyen szakértelménél fogva az ország újjáépítési heyszínein megragadnia, előbb számíthatott védelemre, mint a falujában maradt magyar érzelmű német.

A német lakta vidékeken 1947 elején nagy érdeklődést keltett a hír, hogy a kitelepítettek egy része ismét visszatelepülhet hazájába. A németországi amerikai katonai kormány valóban megkezdte a kitelepítettek politikai múltjának fölülvizsgálatát, s ahogy 1946-ban már egy-egy vonatszerelvényt visszafordított Magyarországra, most is érvényt kívánt szerezni megállapításainak, hogy a kitelepítettek közül sok a vétlen, s jogtalanul űzték el Magyarországról. Bizonyítási iratok nemigen álltak rendelkezésre, s ezúttal, naivul, az Egyesült Államok budapesti képviselőjén keresztül magyar, német és angol nyelvű űrlapokat juttatott el egyes községekbe. Az űrlapok arra szolgáltak volna, hogy a helyi hatóságok töltsék ki, s aláírásukkal hitelesítsék őket.

.....község előjárósága ezennel igazolja, hogy a Németországba kitelepített.....községünk volt lakosa fasiszta nem volt, és hivatalosan mindenkor magyar nemzetiségűnek vallotta magát, miért is visszatelepítését pártfogoljuk.

....., 1947.hónap

.....
községi bíró

.....
főjegyző

Az űrlapok sem kitöltve, sem kitöltetlenül nem jutottak el Németországba, az amerikai katonai kormány kezébe, fölbolydulást sem okoztak, keserűséget azonban mindenképp az amúgy már eléggé szkeptikus lakosságban.

A kitelepítési listák egyre inkább úgy kaptak nyilvánosságot s kerültek föl a közigazgatás hirdetőtábláira, hogy legyen idő fölkeszűlni, s a fontosnak érzett ügyeket elintézni. Megszaporodtak közben a mentesítési kísérletek, elsősorban a bánya- és iparvidékeken. A bányába menekülő németek akár öt évre szóló szerző-

dést is aláírtak, s a legkényelmetlenebb munkától sem riadtak vissza, azért is, hogy élenjáróknak mutatkozzanak. Az építőiparban szintúgy igyekeztek megtartani a németek közül legalább a szakmunkásokat. Nagy visszhangot váltott ki a Szociáldemokrata Párt által a nagymányoki szénbányában szervezett mentesítési akció, amit még az SZDP vidéki titkárságának 1947. március 26-án kelt levele is szóvá tesz. A mentesítési próbálkozásokba belekapott a már javában zajló pártharcok hangulata, s a pártharcok indulata, küzdőtaktikája erőteljesen befolyásolta a mentesítés szándékát. A Szociáldemokrata Párt történetében mindig is nagy szerepe volt annak, hogy a munkásságba bekerült magyarországi némettség erősítette a tagságot, a mostani toborzóakciók tehát, például Esztergom megye német községeiben, önmagukban nem keltettek volna föltűnést. Mindez azonban a makacsul folytatódó kitelepítési s a vele párhuzamosan erősödő mentesítési politikában magában a pártban feszültséget teremt. Jól példázza a konfliktust a vidéki titkárságnak Tolnai József pécsi SZDP-titkár címére küldött levele: „Vármegyétek területéről mind gyakrabban kapunk olyan leveleket, amelyekben a sváb kitelepítéssel kapcsolatban kérik egyesek érdekében intervenciónkat, és amikor az ügyet jobban megvizsgáljuk, kiderül, hogy az a személy, akinek érdekében a titkárok olyan keményen kiálltak, többnyire semmiféle mozgalmi múlttal nem rendelkezik, és cselekvő párttagságukat semmi sem valószínűsíti. Utalok ott többek között arra az esetre, amikor a vármegyei titkár ajánló soraival olyan személy kérte közbenjárásunkat, aki pártunknak mindössze 1947. március óta tagja.” A nemzetgyűlés 1947 februárjában zajló ülésén, a kitelepítési vitában a kommunista képviselők indulata nyilvánul meg legélesebben. Piros László felszólalását, amely szerint nem lehet megbocsátani azoknak, akik a nemzet ellen vétettek, de azoknak sem, akik a nemzet ellenségeivel szemben megbocsátást hirdetnek, konkretizálni véli Kranz Pál, a mentesítési politikát elemezve: „Vannak egyes pártok, ahova a svábok beözönlöttek, s e pártok a maguk politikai súlyával síkraszállnak ezek mentesítése érdekében.” Kranz a Kisgazdapárt visszadatált tanúsítványait tárja elő, amiket a párt a mentesítések érdekében adott ki. A tanúsítványok tömeges kiadása miatt gyanú lépett fel, vizsgálat indult, kiderült, hogy egy részük a felszabadulás után lépett be az FKP-be, mondja Kranz Pál. Hangoztatták, hogy eljön még az ő idejük.

A sajtó a pártharcoknak a kitelepítésre vonatkozó részét megfelelően taglalja, jól beépíti olyan híreibe, amelyek szerint nemcsak a kitelepítés halad botránnyos vontatottsággal, de mindeközben az új magyar törvényeket lábbal tipró szűk körű volksbundista és SS-csoportok a gyilkolástól sem visszariadva garázdálkodnak az ország különböző vidékein. A Kis Újság 1947. április 17-i számában arról ad hírt, hogy a belügyminisztérium fegyveres alakulatai 1947 márciusában és áprilisában Vác környékén 106 volt SS-kato-

nát, 21 Volksbund-vezetőt és 49 Németországból visszaszökött németet fogtak el. A falusi kommunista szervezetek, például a hercegcsántói, panasszal fordulnak pártjukhoz, hogy a kitelepített németek tömegesen jönnek vissza, s teljesen földüljék a községek már-már normalizálódó életét. Ebben a razzia- és iratbolygásban a Sopron megyei főispán intő mondata — ez az állapot nem jó sem a németeknek, sem a telepéseknek — alámerült, bár nyilvánvalóan túl szeretne mutatni önmaga közigazgatási keretén.

Az egyház mindvégig tiltakozott az igazságtalanságok ellen, s a kitelepítéseket elítélte. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök mindjárt a rendelet megjelenése után interveniált a német lakosság nagyobb részének érdekében: „Megdöbbenve olvastam, hogy azokat, akik a kormány bizalmas fölhívására s a közigazgatás elég nyomatékos szorgalmazására magyar nemzetiségűnek, de német anyanyelvűnek vallották magukat, a kormány szintén kitelepítendőnek ítélte.” Shvoy s más püspökök küzdelme a falvakban lekipásztorkodó s a kitelepítési listára fölkerült német származású papok mentésére szólt legfőképpen, akik — mint Shvoy joggal hangsúlyozta — elévülhetetlen érdemeket szereztek a vallásos és hazafias szellem ápolásában, valamint a magyar nyelvű oktatás kiszélesítésében. Shvoy püspöknek a maga egyházmegyéjében legalább tucatnyi falusi plébánosért kellett kemény harcot vívnia, hogy megtarthassa őket helyükön. Püspökök s világi pártfogók a német származású papok szüleinek, testvéreinek kitelepítése ellen is igyekeztek síkraszállni. Ruck György eleki származású s 1946-ban Szegeden hittanár káplánként működő katolikus pap emlékezik, hogy az édesapja s testvére érdekében hazavitt államtitkári tanúsítványt milyen gúnyos mosollyal s megjegyzéssel tépte ketté az Elekre kiszállt kitelepítési ügyintéző. Kiderült, hogy Ruck tisztelendő családjával együtt maga is szerepel a névsorban, nem is tiltakozott a vonatra szállás ellen. Útközben már a magyar-osztrák határon sikerült engedélyt kivívnia, hogy húsvét utáni első vasárnap misét celebráljon és prédikáljon.

Shvoy püspök aggodalma arra is kiterjedt, ami már a betelepítéssel függött össze, hogy színekatolikus falvakban az Alföldről, Felvidékről, máshonnan egyre több protestáns jelenik meg telepesként. A püspök ebben felekezeti elfogultságot vélt látni, a betelepítendőök számaránya annyira egyoldalú és feltűnő, hogy ha az intézetet magát nem is, de egyes intéző urakat felekezeti elfogultsággal és részrehajlással joggal lehet vádolni. Shvoy püspök égető gondra hívta föl a figyelmet: nemcsak Fejér megyében, a baranyai falvakban is például hamar kiderült, hogy a Nyitrából érkezett felvidéki magyarok, reformátusok lévén, nem érezték különösen jól magukat új helyükön, még úgy sem, hogy 1947-ben már tömegesen jöttek honfitársaik Pozsony környékéről. Azok katolikusok voltak, vallásukat az adott katolikus templomban tovább gyakorolták, s föltűnően hamar szót értettek a helyi német

származású papokkal — a reformátusoknak ezekben a községekben nem volt sem papjuk, sem templomuk, sem iskolájuk, sem temetőjük.

Aki valamelyest ismeri belülről a magyarországi németiség történetét, szerkezetét, helyzetét, tudja: a szociális ellentétek hamar kialakultak, hangsúlyuk lett, a Volksbund-mozgalmában meg elhallgathatatlan szerepük. Ahol a szegényebbek léptek be a nemzeti szocializmus sugallta szervezetbe, ott a módosak egyértelműen távol maradtak, ahol igen ritkán ők szervezték a Volksbundot, ott a szegényebbeknek nemigen volt hova belépniük. Rákosi Mátyásnak 1947. augusztus 10-én Békéscsabán elmondott választási beszéde nem a németek ügyében naiv s nem eléggé tájékozott pártvezér megnyilatkozása, hanem a választási hadjáratba a maga propagandaelemeit tudatosan és könyörtelenül beépítő demagógia: „Ezeknek a zsíros sváboknak több mint egynegyedmillió hold föld van ma is a kezükben. Ezek a fasiszta időkben is ravaszok és óvatosak voltak. Hacsak lehetett, ők maguk nem léptek be a Volksbundba, béreseiket kényszerítették. Ők maguk különböző furfangokkal elkerülték a kitelepítést. Az amerikaiak nem akarták engedni, hogy ezeket kitelepítsük, és segítségünkre jött a Szovjetunió. Most ezeknek a kitelepített sváboknak a helyére innen Békés megyéből is viszünk telepéseket, hogy földhöz juttassuk azokat is, akiknek eddig nem jutott.” A magyar kormány kitelepítést szabályozó rendeletét nem érdemes idéznünk, hol mond ellent Rákosi Mátyás gondolatmenetének, hol mond ellent Rákosi a rendeletbe foglaltaknak. A hallgatóságtól annyi ismeretet nem várhatunk el, hogy tudja, ezek a zsíros svábok — s ehhez minimális lélektani jártasság elég — a béreseiket, ha voltak, s fukarságukban nem maguk művelték, sem saját erejüket, sem családtagjaikét nem kímélve földjüket, nemhogy küldték volna a Volksbundba, de tüstént kirúgják őket, ha bármi közüket észlelik ehhez a szervezethez. Rákosi szavaiban kimondva-kimondatlanul annak kétsége is benne rejlik, hogy lehetne tömegével sorolni a vidéki MKP-szervezeteket, amelyek állítólag mentesíteni próbálták a németeket, vagy legalább részt vállalni a sérelmek helyi orvoslásában. A magyarországi német lakosságot választási jogától rendeletileg megfosztották, voksukra egyik párt sem számíthatott, propagandaanyagának a sorsuk abban a feszültségben kitűnően használható volt.

A kitelepítések két nagy szakasza — az amerikai s a szovjet övezetbe való telepítés — egybevetésre, a hasonlóságok és különbözőségek vizsgálatára csábít, a két alapérvés: a félelem és a csalódottság vagy lelki sértettség azonos. Hogy 1946 januárja és 1948 közt több mint két esztendő telt el, legföljebb az ügy külsőségén változtathatott. S ez sincs föltétlenül így, hiszen ha megnézzük a második, 1947-es budaörsi kitelepítést, kegyetlenkedésben semmiel sem maradt alatta az 1946-os télinek. Az emlékezőseket tanul-

mányozva kitetszik, az úttól s az idegenségtől való félelem már nem akkora, az embereket a folytonos kiszolgáltatottság és szenvedés közömbösebbé és fásultabbá tette — a kitelepítés elkerülhetlensége iránt is. Ha a békásmegyeriek vonata 1948 tavaszán áll több órát abban az alagútban, s nem 1946 márciusában, az embereket valószínűleg nem fogja el a halálos rémület, hogy elgázosítják őket, mint a zsidókat. A békásmegyeriek emlékeztek az újlaki téglagyárra. Még a szovjet zónába való telepítés elején sem lehetett csodálkozni, hogy a vonatra szállók közül sokan bizonyosra vették, Szibériába viszik őket. A lelki sebzettséggel, tapasztalat szerint, mindmáig a legelejen kitelepítettek küszködnek inkább — Schwäbisch Hallban Anton Schifferer mérnök az édesapja baloldali szociáldemokrata munkás és szakszervezeti múltjával érvel. Schifferer István a GANZ Hajógyár szakmunkása volt a család kitelepítése pillanatáig, s második polgárista fia a szülei, elsősorban édesapja tisztességébe való gázolásnak érezte a kitelepítést. Okkal érezte ugyanezt a baranyai Nagynyárádon Keipl János kommunista párttitkár, akit még 1948 júniusában tettek a mohácsi vasútállomáson vagonba, s szökött vissza is ugyanannak az évnek késő őszen, s adta föl a járási rendőrkapitányságon önmagát és családját — nem hangzott hiteltelenül: elsősorban azért, hogy választ kapjon, kinek volt ő Magyarországon útjában. Választ nem kapott, akiknek Mohácson válaszolniuk kellett volna, városi lakással az Eötvös utcában, munka szerzésével kompenzálták rossz lelkiismeretüket. Keipl János 1919-ben lett kommunista, majd ott-hagyta faluját, és beköltözött Mohácsra.

A sértettség sértődöttségé enyhülhet, akár hangos, mindenképp múló magatartássá válik — Sipos Ádám életében megmaradt idős korig érzett sebzettségnek. Sipos Ádám Bikácson élt gyerekkorában, fiatalkorában, emlékszünk, apja rangja után 1938-ban vitézzé avatták Székesfehérváron, s kiképző altisztként szolgált a magyar hadseregben. A háború után a demokratikus hadsereg átvette, 1946-ban leszerelt. A hadseregben valószínűleg nem tudták, hogy német, ő nem örült volna, ha tudják. Leszerelése után Bikácson bemutatta papírjait, köztük az igazolást, amit parancsnoka, jó véleményét kéretlen kifejezve, még mellékelte. Amikor 1947-ben Sipos Ádámmal és édesapjával közlik, hogy kitelepítik őket, még annyira bízik a megőrzött parancsnoki gesztusban, hogy a kitelepítést indulatosan kikéri magának. Az igazolást a nagydorogi vasútállomáson egy államtanácsos szó nélkül összetépi.

Bikács kis falunak számított Felső-Tolnában, hat vitézi családot kellett azonban kitelepíteni belőle. A bikácsiak a maguk környezetében azért is rátartiak voltak, mivel végső soron nem a Mária Terézia-féle telepítés idejéből származtatták ide magukat — elődeik a Hanságból jöttek, Heidebauer-utódok voltak, s ilyenformán legalább nyolcszáz esztendeje itt éltek Magyarországon. Őket most

három menetben is, csöppet sem kíméletesen vitték ki ebből az országból — először 1946. november 11-én Nürnberg környékére, maradt a faluban 334 lélek, másodszer 1947. szeptember 1-jén, maradt hátra 177 személlyel kevesebb, harmadszer 1948. február 16-án, elment még 64 személy a községből. A második és harmadik szállítmány már Németország szovjet övezetébe érkezett meg, Falkensteinbe, előtte az idetelepítettek legnagyobb részét fölfogó pirnai gyűjtőtáborba. Sipos Ádámék Falkensteinben több más családdal eleinte egy vendéglő nagytermében voltak elhelyezve, de hamar elviselhető lakáshoz jutottak.

A második, 1947-es nagy budaörsi kitelepítést kivéve tovább valójában nincsenek följegyzések a kitelepítő hatóságok, rendőrök kíméletlenségéről, fosztogató kedvéről. Budaörsről most a családokat teherautókra tették, s a budafoki vasútállomásra vitték. A motozás kényre-kedvre zajlott. Akikre gyanakodtak, hogy pénz, ékszer, egyéb érték lappang náluk, a vagonok mögé kísérték, mindenüket levétették, egy Zirkelbach József nevű férfi réműletében 1200 Ft-ot adott át nekik szó nélkül. A Keusch család gyönyörű lenvászna, varrógépe, kötőgépe targoncára került. Éjjel is ott voltak a budafoki állomáson, a hőség miatt tisztálkodáshoz vizet az őrházból próbáltak megszerezni. A vasutasné csak csereáruért adott vizet. A budaörsiek még a Hadik-laktanya lefogyott, lerongyolódott internált-menetét is kénytelenek voltak végignézni, ezeket is az ő szerelvényükkel kívánták Németországba kijuttatni. A vonat Vácott órákon át vesztegelt, majd útközben az egyik vagon tengelye füstölni kezdett. Az emberek tűztől rettegve holmijukkal együtt kiáradtak a vagonokból. Minden a sínek közt hevert, igyekeztek holmijukat szemmel tartani. Éjszaka volt, hirtelen egy szerelvény robogott át, sötétből sötétbe, az állomáson. Az emberek félreugráltak, a vonatkerekek a csomagokat reccsenve kettészabdalták, vonszolták a részeket maguk után. A budaörsiek gyertyafénynél próbálták azonosítani és visszamenteni a vagonokba a maradékot. Egy missziósállomáson később, még mindig nagy réműletükre, forró feketekávényt nyújtottak be nekik, s mosdáshoz kevés tiszta vizet.

Az utasok általában akkor nyugodtak meg valamelyest, amikor szerelvényük német földre ért. Addig gyanakodtak s féltek, egyszer csak elkanyarodhatik velük Oroszország felé. Csehszlovákián keresztül nyugodtan haladt a vonat — Bauhoffer József mohácsi tanár úgy emlékszik, gyermekként még élvezte is az egész utazást, visszataszító az volt, hogy az emberek rendre a vagonok közvetlen közelében végezték el szükségletüket. A férfiak az álló vonat környékén megpróbáltak tájékozódni, épp hol járhatnak, továbbindulva összevetették információikat. A majsaiak, Bauhofferék, Hoyerswerdában, egy volt katonai tábor fabarakkjai közt értek célba. Bauhoffer József édesanyja a közös konyhán kapott munkát, ez a családnak az állandó éhség csillapításában jól jött,

ki lehetett mindenféle maradékot adni a hátsó ablakon. A táborban kezdték elkülöníteni az egyes csoportokat, kit hova szántak végleges letelepítésre. Bauhofferék Wilsdruffba, egy Drezdához közeli kisvárosba kerültek. A férfiak egy része Drezda újjáépítésén, egyelőre a romok eltakarításában dolgozott. Akik még a táborban maradtak, azokra valójában már senki sem ügyelt, az örök csupán azzal voltak elfoglalva, hogy a családok, szabad tűznél való főzésükkel, kárt ne tegyenek a tábornál körülvéő gyúlékony fenyőerdőkben.

Bauhofferék, s más családok mégsem a letelepedés esélyeit latolgatták elsősorban, inkább azt, hogyan juthatnának vissza Magyarországra. Bauhoffer József szülei még Berlinbe is elutaztak, hogy az ottani magyar konzultól kérjenek segítséget végleges hazatelepülésükhöz. Mindenki igyekezett, az otthon maradt rokonok segítségével, használható dokumentumokat beszerezni, főképpen arról, hogyan szavazott 1941-ben. Keltek szárnyra a hírek, embercsempészek neve, árák, útvonalak, mindent nyílt titokként kezeltek. Hol könnyebb átjutni, Csehszlovákián vagy kerülővel Ausztrián. 1947 karácsonyát, ahogyan Bauhoffer József írja, négy magyar család együtt ünepelte. „Schmidt János bácsi nagyon szép jelképes köszöntőt mondott a hatalmas, de főleg csak színes papírral díszített fenyőfa alatt. Zsebéből elővett egy útközben talált és a hidegtől elgémberedett verebet, elengedte a szoba viszonylagos melegében, és ezt mondta. Így szálljunk haza jövőre, mint ez a veréb! A veréb bukdácsolva, bizonytalanul repdesett a szobában. Mi könnyes szemmel és nevetve igyekeztünk kiszabadítani a madarat ideiglenes rabságából. Tehát elhatározottat a hazamene-telünk. A bizonytalanságból ismét a bizonytalanságba”.